

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Psychology. № 1(17), pp. 91-95 (2023)
УДК 159.923:324-051:001.891
DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1\(17\).13](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1(17).13)

ISSN 2518-1378
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University", 2023

Анастасія ЯВОРСЬКА, асп.
ORCID ID: 0009-0005-4825-520X
e-mail: yavorska.anastasiia@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ТИПИ ОСОБИСТІСНИХ ЗМІН МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІВ-ТЕРАПЕВТІВ

Вступ. Суспільно-політичні процеси загострили проблеми психологічної допомоги громадянам; підготування кваліфікованих фахівців психологів-терапевтів. Одним із чинників розвитку фахівця є здатність до особистісних змін. Мета – розкрити зміст основних факторів особистісних змін майбутніх фахівців психологів-терапевтів.

Методи. Використано методики "Велика п'ятірка"; тест Герцберга; "Діагностика соціально-психологічних установок особистості" (О. Потьомкіна); "Ціннісний опитувальник" (Ш. Шварц); "Дослідження вольової саморегуляції" (А. Зєрьков, Е. Ейдман); "Діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях" (І. Ладанов, В. Ураєєва); "Мотивація професійної діяльності" (К. Замфір); "Тест соціального інтелекту" (Дж. Гілфорд); "Опитувальник самоставлення" (В. Столін, С. Пантілєєв); "Шкала психологічного благополуччя" (К. Ріфф). Окремі шкали з цих тестів увійшли до факторів особистісних змін.

Результати. У результаті факторного аналізу методом головних компонент виокремлено чотири фактори особистісних змін майбутніх психологів-терапевтів: 1) "зразок" – схильність до змін, довільний самоконтроль, відповідальність, здатність досягти особистого успіху, відкритість досвіду, орієнтація на процес, самостійність, універсалізм, внутрішній тип мотивації і загальної саморегуляції, соціальне мислення, психологічне благополуччя; 2) "особистісно-цільовий" – суспільне визнання, досягнення особистого успіху, зміст роботи, орієнтації на результат, владу, компроміс; гедонізм, самоконтроль; внутрішня і зовнішня позитивна мотивації, самоприйняття; 3) "професійно-цільовий" – приємність, співпраця, зміст роботи, орієнтації на процес, гроші; егоїзм, доброта, зовнішня позитивна і негативна мотивації; 4) "прагматично-гуманістичний" – екстраверсія, нейротизм, співпраця, альтруїзм, самостійність, безпека, орієнтація на прийняття іншого, позитивні стосунки.

Висновки. Поняття особистісного змінювання (особистісних змін) є родовим щодо поняття розвитку особистості. Зміст встановлених факторів характеризує чотири основні напрями – ідеальний, потребово-мотиваційний, цільовий, самоприйняття, у контексті яких насамперед можливі особистісні зміни студентів у процесі психолого-педагогічного управління процесом самоорганізації відкритої системи особистості.

Ключові слова: особистісні зміни, поняття змінювання, майбутній психотерапевт, типологічні групи фахівців, критерії типологізації груп, типи особистісних змін, проблема особистості фахівця.

Вступ. Актуальність дослідження. Динамічність та слабка прогнозованість сучасного соціального життя висуває новітні вимоги (виклики) щодо психологічних особливостей сучасної особистості – її інтелектуального, особистісного та професійного розвитку, розкриття та реалізації її потенціалів, конкурентоздатності та стресостійкості, витривалості під час психологічних навантажень тощо. Сучасна ситуація спричинила чимало проблем, серед яких проблеми психологічної допомоги громадянам, психологічного супроводу особистості в складних, ускладнених, кризових ситуаціях. З огляду на це постає проблема наявності кваліфікованих кадрів, зростає значущість психологів, які мали би якісно виконати цей суспільний запит. Своєю чергою, виникає потреба в підготуванні фахівців, які були б здатні надавати кваліфіковану допомогу людям у відповідальних життєвих ситуаціях, супроводжувати особистісний розвиток та професійну діяльність особистості, сприяти конструктивним змінам в особистісному і міжособистісному контекстах функціонування сучасної людини.

Підготування таких кваліфікованих фахівців, зокрема психологів-терапевтів, відбувається у різних наукових традиціях, при цьому використовують напрацьовану в них методологію, поняттєвий апарат, типові проблеми, з якими працюють. Відомими на сьогодні є такі напрями психотерапії, як психоаналіз, позитивна психологія, психодрама, НЛП, гештальт-терапія та інші.

Під час підготування фахівців з цих напрямів терапії використовуються різні методи та технології їхнього навчання. У результаті застосування технологій із професійного підготування психологів-терапевтів формуються необхідні і достатні компетенції, завдяки використанню яких у системній професійній діяльності вони будуть здатні ефективно виконувати свої функції і розв'язувати різні професійні задачі.

Серед традиційних особистісних змін ідеться про здібності, здатності, професійну спрямованість, професійне мислення, мотивацію, професійну готовність (особистісну, соціальну, професійну, тимчасову, тривалу та ін.) тощо.

У роботі П. Лушина особистісна зміна трактується як "певна здатність, яка може первинно задаватися і розвиватися у процесі соціалізації особистості. Вона здатна поширюватися як на всю структуру особистості, так і на окремі її компоненти. Цей процес може більш-менш повно і відповідально усвідомлюватися і реалізовуватися у відповідних природних або спеціалізованих умовах", наприклад за типом психологічного консультування, психотерапії (Лушин, 2002, с. 14).

У роботі О. Міненко ідеться про "особистісне змінювання як міжсистемний перехід до принципово нових можливостей нової ідентичності... в результаті переживання людиною кризового досвіду" (Міненко, 2004, с. 6).

При цьому у процесі підготування діє чимало чинників – соціальних, соціально-психологічних, культурно-історичних, психологічних, які обумовлюють якість, ефективність професійної готовності психотерапевта до виконання своєї діяльності. Формування професійно значущих якостей супроводжується закономірними, спрямованими особистісними змінами, які відбуваються у процесі професійного підготування майбутнього психотерапевта (що фіксується у нормативних документах, освітніх програмах із підготування різного роду фахівців).

Водночас можуть спостерігатися і недостатньо прогнозовані особистісні зміни або відхилення через різні обставини – недосконалість освітньої програми, некоректний профорієнтаційний відбір особи для навчання, домінування специфічних умов навчання, форм підготування, зрештою, некоректне врахування психологічних чинників, які зумовлюють особистісні (індиві-

дуально-психологічні, мотиваційні та ін.) зміни в майбутніх психотерапевтів, що може призводити до професійних деформацій.

У роботах дослідників (DeShazer & Berg, 1988; DeBerry, 1993; Dryden, 1990; Frank, Lookman & Nerenberg, 1990; Golan, 1981) особистісні змінювання як процес зумовлюються суперечністю між стабільністю і мінливістю особистості, коли особистість трактується як відкриту, цілісну систему (якій властива емерджентність), що не зводиться до набору якостей, структур і факторів (Page, 1983).

Деякі вчені (Cattell, 1980; Jantsch, 1980; Magnusson, 1990; Page, 1983) вважають, що особистість як відкрита динамічна система є: а) самоорганізованою, де завдяки самоорганізації підтримується життя особи; б) самотрансцендентною системою механізмів, яка функціонує з урахуванням генетичних predisпозицій і минулого досвіду та транслює актуальні переживання у форми перспективних дій (Cattell, 1980; Jantsch, 1980; Magnusson, 1990; Page, 1983); в) особистість як система має фази біфуркації, раптових змін у відносно сталі періоди свого розвитку (Castagli, 1989; Frank, Lookman & Nerenberg, 1990).

У дослідженні особливостей особистісних змін у ході фахового професійного підготування психологів-терапевтів здійснено спробу з'ясувати зміст основних факторів, які їх визначають. У понятті особистісної зміни виокремлено кілька ознак, які становлять його зміст і є власне змістовими характеристиками. Це: 1) створення суттєвої відмінності (за масштабом), яка може охоплювати різні особливості і структури особистості; 2) особистісна варіативність, яка є результатом (кумулятивним ефектом) процесу змін; 3) зміна як тимчасова стадія / етап / період / фаза / стан; 4) різноспрямованість змін (конструктивних і деструктивних) і наслідків для особистості.

Робочим поняттям особистості в нашому дослідженні є трактування особистості як відкритої, динамічної системи, яка самоорганізується та забезпечує підтримку життя індивіда в довіллі. У цьому контексті трактування поняття особистісної зміни є невід'ємним атрибутом особистості, коли з метою самовідтворення, підтримки, самозбереження вона зазнає трансформування та змін.

Мета статті – розкрити зміст основних факторів особливостей особистісних змін майбутніх фахівців, психологів-терапевтів.

Методи. У дослідженні взяло участь 150 осіб від 17 до 45 років. За критерієм віку вибірка розподілена на три групи, а саме: а) 17–18 років (студенти перших курсів); б) 22–24 років (студенти випускних курсів); в) 26–40 років (фахівці психологи-терапевти) відповідно по 50 осіб у кожній. За критерієм статі: 24 особи – чоловіки (16 %) і 126 осіб – жінки (84 %). За критерієм *стажу*: а) 100 осіб – студенти першого та останнього курсів, які отримують освіту психотерапевта (відповідно по 50 осіб); б) 50 осіб – фахівці психотерапевти, які мають стаж від 10 років.

Для реалізації емпіричної частини дослідження використано блок психодіагностичних методик: тест "Велика п'ятірка / 5PFQ"; "Тест Герцберга" (Ф. Герцберг); "Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері" (О. Потьомкіна); "Ціннісний опитувальник Шварца" (Ш. Шварц); "Дослідження вольової саморегуляції" (А. Зверьков, Е. Ейдман); "Діагностика мотиваційних орієнтацій в міжособистісних комунікаціях" (І. Ладанов, В. Уразаєва); "Мотивація професійної діяльності" (К. Замфір у модифікації

А. Реана); "Тест соціального інтелекту" (Дж. Гілфорд); "Опитувальник самоставлення" (В. Столін, С. Пантілеєв); Шкала психологічного благополуччя (К. Ріфф в адаптації Т. Шевеленкової, Т. Фесенко). Шкали з цих методик входять до основних факторів особистісних змін. Інші методики та шкали не ввійшли до факторного аналізу з огляду на велике стандартне відхилення.

Встановлені фактори особистісних змін у процесі професіоналізації майбутніх психологів-терапевтів та фахівців психотерапевтів ґрунтуються на результатах факторного аналізу емпіричних даних методом головних компонент. Після першого розподілу було виокремлено 47 факторів. Проте їхня значуща відмінність закінчується після четвертого, які й було зафіксовано в якості отриманих результатів.

Вибірку становили досліджувані з високими значеннями показників здатності до особистісного змінювання. Зокрема, у спільній групі отримано достовірні результати, оскільки показник міри ступеня вибіркової адекватності КМО 0,76, де Sig критерію сферичності Бартлетта менше ніж 0,5. За результатами дослідження остаточно виокремлено чотири фактори, внесок яких у загальну дисперсію даних дорівнює 78,4 % (табл. 1).

Результати. Зміст встановлених факторів свідчить про детермінантну природу особистісних змін у процесі професіоналізації особистості.

Перший фактор (факторне навантаження 31,2 %) має назву "зразок", він свідчить про те, що особистісні зміни насамперед пов'язані з комунікацією, спілкуванням із довіллям, схильністю до товариськості, потребою у спілкуванні з іншими людьми з метою приємно провести час; прагненням лідерства, розваг. Такі особи насамперед тяжіють до гострих вражень, пригод, мають схильність ризику, імпульсивних вчинків. Така риса свідчить про безтурботність, оптимістичність та схильність до зміни (.634). У діяльності переважно орієнтовані на швидке виконання завдання, вони воліють працювати з людьми, здатні швидко актуалізувати потрібну інформацію з пам'яті, краще виконують важкі завдання у ситуації дефіциту часу, чутливі до заохочення.

У поєднанні з розвиненим доволним самоконтролем (.634) над почуттями, станами, вчинками це свідчить про емоційну стійкість особистості, яка здатна добре володіти собою у різних ситуаціях. Властивий особі внутрішній спокій, впевненість допомагають конструктивно функціонувати в ситуаціях перманентної невизначеності. Це, своєю чергою, підвищує готовність до сприймання нового, непередбачуваного що зазвичай підкріплюється свободою самовияву, поглядів зі схильністю до творчості, інноваційності (у крайньому варіанті – аж до радикальності). Водночас перебільшене прагнення до самоконтролю, свідомого самообмеження може призводити до підвищення внутрішньої напруженості, переважання постійної стурбованості і, як наслідок, втоми.

Внутрішні мотиваційні фактори – відповідальність і досягнення успіху. Відповідальність (.751) виявляється як свідоме ставлення людини до суспільних, соціокультурних вимог середовища, до своїх громадянських обов'язків, до суспільно визнаних цінностей та норм. Зазвичай про відповідальність ідеться тоді, коли позначається усвідомленість особистістю смислів, значень діяльності (своїї та інших), а також наслідків вчинків для себе та соціуму. Це в поєднанні зі здатністю досягнення особистого успіху (.637), тобто з умінням втілювати і реалізувати щось у життя (унаслідок чого перетворюється і середовище і сам суб'єкт діяльності). Це впливає на гармонізацію соціального простору, збе-

рігається особистісна цілісність. Така відкритість досвіду (.701) свідчить про те, що особа з вираженою рисою практичності є реалістом, добре адаптованим у буденному житті. Вона здатна реалістично оцінювати життя, вірить як у матеріальні цінності, так і в абстрактні ідеї. Водночас здатна наполегливо працювати, втілюючи в

життя свої плани, задовольняючи свою цікавість до нового, виявляючи всебічні життєві інтереси. Здатність легко засвоювати нове зумовлює швидкість навчання, але в поєднанні з недостатньою систематичністю, що може перешкоджати досягненню великих успіхів.

Таблиця 1

Матриця компонент факторного аналізу

Параметри	Компонента			
	1	2	3	4
Екстраверсія	,634			,532
Приємність			,395	
Сумлінність				
Нейротизм				,504
Відкритість досвіду	,701			
А_фінанси			,515	
Б_сусп. визнання		,609		
Г_стосунки з кер.				
З_співпраця			,591	,465
В_відповідальність	,751			
Д_підвищення				
Е_досягнення особ. усп.	,637	,549		
Ж_зміст роботи		,692	,407	
ор_процес	,691		,613	
ор_результат		,584		
ор_альтруїзм				,591
ор_егоїзм			,487	
ор_працю				
ор_свободу	,708			
ор_владу		,503		
ор_гроші			,651	
конформність1.1				
традиції1.2				
доброта1.3				
універсалізм1.4	,572		,509	
самостійність1.5	,794			,339
стимуляція1.6				
гедонізм1.7	,453	,437		
досягнення1.8.	,699			
влада1.9				,503
безпека1.10		,436		
В_заг. вольова саморег.	,661			
Н_настирливість			,405	
С_самоконтроль	,673	,513		,499
ор_прийняття				
ор_сприйняття	,634			,450
ор_копромис				
Тест_11.ВМ	,479	,401		
Тест_11.ЗПМ		,629	,497	
Тест_11.ЗНМ			,389	
Тест_11.4_соц. чутлив.	,464			
Тест_11.5_соціальна перцеп.		,703		
Тест_11.6_мислення	,704			
Ш_самоповаги				
Ш_самоприйняття		,632		
Ш_саморозуміння	,573			
Позитивні стосунки		,507		,497
Психол_благополуччя	,707			

Водночас орієнтація на процес (.691) свідчить про те, що особа менше замислюється над обов'язковістю досягнення результату. Такі люди приділяють більше уваги процесуальним характеристикам справи. У разі чималої рутинної роботи у таких людей може виникати негативне ставлення (яке вони не можуть подолати), внаслідок чого не досягнути поставленої мети. Вважають, що їхня процесуальна спрямованість перешкоджає їхній результативності. Проте спрямованість на процес може свідчити й про певну обдарованість до фаху, що залежить від

конкретного змісту дискурсу, на який спрямовується увага особи, що підтверджується значущими типами ціннісних орієнтацій, зокрема цінністю досягнення. Ідеться про особистісний успіх, суспільне визнання завдяки демонстрації своїх компетентностей відповідно до визнаних соціальних нормативів та стандартів. Таким чином демонстрування засвоєних соціальних компетентностей і зумовлює соціальне схвалення.

Отже, серед ціннісних орієнтацій переважними виявилися самостійність (.794), досягнення (.699), універсалізм (.572).

Ідеться насамперед про незалежність мислення людини та самостійності вибору дій, схильність до творчості в діяльності. Самостійність (за Ш. Шварцем) є похідною від потреби в контролі та управлінні, від інтеракційних вимог автономності та незалежності.

Цінність універсалізму як похідна від потреб виживання груп та індивідів (у ситуації взаємодії із кимось або чимось поза своїм звичним середовищем) має вияви як розуміння інших, толерантність до довкілля та до себе, захист благополуччя усіх людей та природи. Поєднання ціннісно-мотиваційних блоків самостійності, досягнення, універсалізму може свідчити про здатність до особистісних змін (уміння знаходити гармонію між наявними цінностями середовища та нагальними своїми потребами та ціннісними орієнтаціями, ролями особи в соціумі). Цінність універсалізму свідчить про орієнтацію особи не на конкретні соціальні цінності, а на здатність самою людиною здобувати знання та смисли, продукувати цінності.

Переважання внутрішнього типу мотивації (.479), коли для особи визначальною у діяльності є сам зміст діяльності. Це підтверджує вищеописані внутрішні мотиватори особистості в діяльності, такі як відповідальність, досягнення особистого успіху, зміст роботи.

Високе значення за параметром загальної саморегуляції (.661) свідчить про те, що особистісні зміни пов'язані з емоційною розвиненістю особи, її активністю та самостійністю. Це має вияви в упевненості особи в собі, стійкості її намірів, коректності (реалістичності) поглядів, розвиненому почутті особистого обов'язку. Таким особам властива рефлексія, внутрішні особисті мотиви, здатність до планомірної реалізації своїх намірів; уміння самоорганізації, тобто розподілу ресурсів (власних і чужих), здатність до самоконтролю вчинків, при цьому переважна соціально-позитивна спрямованість.

У змісті соціального інтелекту значущими виявилися соціальна чутливість (.597) і соціальне мислення (.704). Ідеться про здатність пізнання поведінки у сфері суб'єкт-суб'єктного пізнання індивідами один одного, що зумовлюється особливостями розумових процесів, мірою розвиненості емоційної сфери і набутого попереднього соціального досвіду людиною, тобто про інтегральну здатність саморозуміння, а також про здатність розуміти інших людей і завдяки цьому прогнозувати й впливати на міжособистісні взаємини. Виражений параметр психологічного благополуччя (.707) свідчить про те, що особистісні зміни можливі, коли сформовані автономія, позитивні стосунки з оточенням, управління оточенням, особистісне зростання, цілі в житті та самоприйняття.

Другий фактор (факторне навантаження 20,5 %) має назву "особистісно-цільовий" і свідчить про те, що особистісні зміни також пов'язані з особистісно-цільовим контекстом трансформацій. Суспільне визнання (.609) як зовнішній мотиватор діяльності, "гігієнічний фактор" (за Герцбергом), до якого також належать політика адміністрації, традиції міжособистісних стосунків із керівництвом, колегами, ступінь та види контролю роботи, наявні, можливі, перспективні статуси. Водночас ці фактори автоматично не визначають позитивну мотивацію працівника.

Поряд з цим показник за параметром досягнення особистого успіху (.549) свідчить про те, що значущими є ті мотиватори, тобто ті зовнішні фактори задоволеності діяльністю, які спрямовані на успіх, просування по службі, визнання та схвалення результатів роботи, перспективи професійного й особистісного зростання. Ідеться про те, що кожна окрема людина здатна вмотивовано працювати за умови, коли бачить особисту мету і має

очікування її реалізувати. Що також підтверджується значущим показником змісту роботи (.692); тобто робота захоплює людину; можна припустити, що здійснюється позитивний професіогенез, коли людина, виконуючи діяльність, у ній особистісно розвивається та зростає. Це підтверджується також показниками орієнтації на результат (.584) та орієнтацією на владу (.503). Отже, особа здатна досягати результатів діяльності навіть усупереч зовнішнім (і внутрішнім) перешкодам. Така людина прагне контролювати інших, для неї провідною цінністю є вплив на оточення (групу, соціум, суспільство тощо).

При цьому особа схильна до гедонізму (.437), до задоволення і насолоди життям. Це супроводжується розвиненим самоконтролем (.513), внутрішньою (.401) і зовнішньою позитивною мотивацією (.629); у стосунках з іншими характерна орієнтація на компроміс (.687); на соціальну перцепцію (.703) у змісті соціального інтелекту. Переважною є стійка схильність особистості усвідомлювати, сприймати свої індивідуальні особливості в модальності самоприйняття (.632), що має вияв у когнітивній, емоційній, поведінковій сферах, індивідуально-стильових особливостях прояву особистості (ідеологічні переконання, уявлення про соціум, картина світу тощо), загалом є рисою зрілої особистості.

При цьому особа має позитивні стосунки (.507): ідеться про задовільні, довірчі стосунки з довкіллям, про здатність до співпереживання, допомоги, прихильності та взаємних поступках у відносинах.

Третій фактор (факторне навантаження 15,4 %) має назву "професійно-цільовий" і свідчить про те, що особистісні зміни також пов'язані з професійно-цільовим контекстом трансформацій. Ідеться про параметри приємності (.395) та співпраці (.591) (тобто про позитивне ставлення особи до довкілля, коли сформована потреба бути поруч з іншими); доброти (.509), оскільки людина переживає особисту відповідальність, сумлінно ставиться до виконання справи й толерантно – до недоліків інших, має емпатичні здібності. Загальна спрямованість на зміст роботи (.407), орієнтація на процес (.613), орієнтація на гроші (.651) як на результат виконаної діяльності й водночас орієнтація на егоїзм (.487), зовнішня позитивна (.497) і зовнішня негативна мотивації (.389) свідчать про значущість середовища в життєдіяльності особистості та її трансформувань.

Четвертий фактор (факторне навантаження 11,3 %) має назву "прагматично-гуманістичний" і свідчить про те, що особистісні зміни також пов'язані такими параметрами, як екстраверсія (.532), нейротизм (.504), співпраця (.465), альтруїзм (.594), самостійність (.339), безпека (.503), орієнтація на прийняття (.450) та позитивні стосунки (.497).

Отже, емпіричним шляхом встановлено чотири фактори, які пов'язані з типовими особистісними змінами майбутніх фахівців, психотерапевтів, а саме: "зразок", "особистісно-цільовий", "професійно-цільовий", "прагматично-гуманістичний", що загалом можна вважати різними аспектами особливостей трансформацій та змін у процесі професіоналізації майбутнього психолога-терапевта.

У результаті проведення факторного аналізу особливостей особистісних змін студентів першого та останнього курсів навчання отримано низькі результати, що й стало підґрунтям для їхнього відбору до тренінгових груп.

Дискусія і висновки. Поняття особистісного змінювання (особистісних змін) є родовим щодо поняття роз-

витку особистості, тому що останнє передбачає конкретизацію особистісних утворень за критерієм їх ускладнення та водночас специфікації. Поняття змінювання взагалі та зміни особистості зокрема є відмінними, оскільки зміни взагалі трактуються як факт-подія, який свідчить про відповідний стан системи. Зміст встановлених факторів характеризує чотири основні напрями – ідеальний, потребово-мотиваційний, цільовий, самоприйняття, у контексті яких насамперед можливі особистісні зміни студентів майбутніх психологів-терапевтів у навчальному процесі, тобто у процесі психолого-педагогічного управління процесом самоорганізації відкритої системи особистості.

Перспективами подальших розвідок є підтвердження або спростування дієвості визначених особливостей особистісних змін майбутніх психологів-терапевтів, виокремлення їхніх типів, форм, зокрема з'ясування відмінностей між початківцями-студентами, які цікавляться / не цікавляться своїм майбутнім фахом, і студентами-випускниками, які вже беруть участь у квазіпрофесійній діяльності різних видів і форм у тренінгових практиках.

Список використаних джерел

- Міненко, О. О. (2004). *Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів* [Автореф. дис... канд. психол. наук, НПУ імені Драгоманова].
- Лушин П. (2002). *Психологія личностного изменения*. Кировоград.
- Casdagli, M. (1989). Nonlinear prediction of chaotic time series. *Physica D: Nonlinear Phenomena*, 35(3), 335–356. [https://doi.org/10.1016/0167-2789\(89\)90074-2](https://doi.org/10.1016/0167-2789(89)90074-2)
- Cattell, R. B. (1980). *Personality and learning theory*. Springer.
- De Shazer, S., & Berg, I. K. (1988). Constructing solutions. *Family Therapy Networker*, 12(5), 42–43.
- DeBerry, S. T. (1993). *Quantum psychology: Steps to a postmodern ecology of being*. Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.

- Dryden W. (1990). *Individual therapy: a handbook*. Open University Press.
- Frank, G., Lookman, T., Nerenberg, M. (1990). Chaotic time series analysis of epileptic seizures. *Physica D: Nonlinear Phenomena*, 46(3), 402–427.
- Golan, N. (1981). *Passing through transition: a guide for practitioners*. The Free Press.
- Jantsch, E. (1980). *The self-organizing universe*. Pergamon Press.
- Magnusson, D. (1990). Personality development from an interactional perspective. In L. A. Pervin, (Ed.). *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 193–222). Guilford Press.
- Page, M. M. (Ed.). (1983) *Nebraska symposium on motivation: Vol. 30. Personality – current theory and research*. University of Nebraska Press.

References

- Minenko, O. O. (2004). *Personal change in the process of professional training of psychology students* [Author's Ref. thesis. . . candidate psychol. of Sciences, Drahomanov National Technical University] [in Ukrainian].
- Lushin P. (2002). *Psychology of personal change*. Kirovograd [in Ukrainian].
- Casdagli, M. (1989). Nonlinear prediction of chaotic time series. *Physica D: Nonlinear Phenomena*, 35(3), 335–356. [https://doi.org/10.1016/0167-2789\(89\)90074-2](https://doi.org/10.1016/0167-2789(89)90074-2)
- Cattell, R. B. (1980). *Personality and learning theory*. Springer.
- De Shazer, S., & Berg, I. K. (1988). Constructing solutions. *Family Therapy Networker*, 12(5), 42–43.
- DeBerry, S. T. (1993). *Quantum psychology: Steps to a postmodern ecology of being*. Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Dryden W. (1990). *Individual therapy: a handbook*. Open University Press.
- Frank, G., Lookman, T., Nerenberg, M. (1990). Chaotic time series analysis of epileptic seizures. *Physica D: Nonlinear Phenomena*, 46(3), 402–427.
- Golan, N. (1981). *Passing through transition: a guide for practitioners*. The Free Press.
- Jantsch, E. (1980). *The self-organizing universe*. Pergamon Press.
- Magnusson, D. (1990). Personality development from an interactional perspective. In L. A. Pervin, (Ed.). *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 193–222). Guilford Press.
- Page, M. M. (Ed.). (1983) *Nebraska symposium on motivation: Vol. 30. Personality – current theory and research*. University of Nebraska Press.

Отримано редакцією журналу / Received: 01.03.2023

Прорецензовано / Revised: 10.03.2023

Схвалено до друку / Accepted: 20.05.2023

Anastasiya YAVORSKA, PhD Student
ORCID ID: 0009-0005-4825-520X
e-mail: yavorska.anastasiia@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TYPES OF PERSONAL CHANGES OF FUTURE SPECIALISTS, PSYCHOLOGISTS-PSYCHOTHERAPISTS

Background. *Socio-political processes exacerbated the problems of psychological assistance to citizens; training of qualified psychologists-therapists. One of the factors of a specialist's personality is the ability for personal change. The goal is to reveal the content of the main factors of personal changes of future psychologists-therapists*

Methods. *The research used the "Big Five" methods; Herzberg's test; "Diagnostics of socio-psychological personality attitudes" (O. Potemkina); "Value questionnaire" (Sh. Schwartz); "Research of volitional self-regulation" (A. Zverkov, E. Eidman); "Diagnostics of motivational orientations in interpersonal communications" (I. Ladanov, V. Urazaeva); "Motivation of professional activity" (K. Zamfir); "Test of social intelligence" (J. Gilford); "Self-Assessment Questionnaire" (V. Stolin, S. Pantileev); "Scale of psychological well-being" (K. Riff) – separate scales from which factors of personal changes were included.*

Results. *As a result of factor analysis using the method of principal components, four factors of personal changes of future psychologists-therapists were identified: 1) "pattern" – tendency to change, voluntary self-control, responsibility, ability to achieve personal success, openness to experience, orientation to the process, independence, universalism, inner type motivation and general self-regulation, social thinking, psychological well-being; 2) "personal-purpose" – social recognition, achievement of personal success, content of work, orientation to results, power, compromise; hedonism, self-control, internal and external positive motivation, self-acceptance; 3) "professional-purpose" – pleasantness, cooperation, work content, process orientation, money; selfishness, kindness, external positive and negative motivation; 4) "pragmatic-humanistic" – extraversion, neuroticism, cooperation, altruism, independence, security, orientation towards acceptance of others, positive relationships.*

Conclusion. *The process of unfolding individual personal states and traits is the development of the personality, therefore personal changes are the development of the personality. The concept of personal change (personal changes) is generic to the concept of personality development, since the latter involves the specification of personal formations according to the criteria of their complexity and specification, therefore the concepts of change and personality change are different.*

Keywords: *personal changes, the concept of change, the future psychotherapist, typological groups of specialists, criteria for group typology, types of personal changes, the problem of the specialist's personality.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.